

İNSANIN YAŞAMA HAKKININ KORUNMASININ DİNİ DAYANAĞI

*Adem DÖLEK**

ÖZET

Kainatta sayısız canlı varlık olmakla birlikte bunlar içerisinde şuurlu olduğu için yaşam hakkı öne çıkan varlık insanoğludur. Bu gerçek insanlıkla başlamış ve gittikçe gelişme göstermiştir. Diğer haklar gibi yaşam hakkının ortaya çıkmasında en önemli katkıyı dinler sağlamıştır. Özellikle semâvî dinlerin insan yaşamına verdiği değer ortadadır. Gerçekten bütün semâvî dinlerde, her ne suretle olursa olsun, bir insanın, haksız yere öldürülmesi yasaklamıştır. Bu husus özellikle Kur'ân'da o kadar önemsenmiştir ki, bir insanın haksız yere öldürülmesi bütün insanlığı öldürmeye denk tutulmuştur. İlahî dinler, akıl sahibi insanların dünya ve âhîret mutluluğunu sağlamak için gönderilmiştir. Bu mutluluğun temelinde de şüphesiz yaşam hakkı gelir. Bu nedenle gerek Tevrat, gerek İncil, gerekse Kur'ân'da yaşam hakkına yönelik saldırılar şiddetle kınanmış ve bunun önüne geçmek için gerekli tedbirler alınmıştır. Kur'ân'da çocukların gerek doğmadan, gerekse doğduktan sonra öldürülmeleri kınanmış ve insanların mahkeme kararı ve savaş hali dışında öldürülmeleri yasaklanmıştır. Yeryüzünde işlenen ilk adam öldürme cinayeti olarak bilinen Hz. Âdem'in iki oğlundan birinin diğerini (Kâbil'in, Hâbil'i) öldürmesi yaşam hakkına ilk müdahale olarak Kur'ân'da yerilerek anlatılır.

Anahtar Kelime: Din, öldürme, yaşama, insan, haklar.

ABSTRACT

Religious Basis of Protection of Living Rights of Human Being

Though there are numerous living creatures in the universe, human being is the one whose living right comes fore as he is conscious. This fact began with humanity and has developed in time. Religions have made the biggest contribution to the emergence of living right as the other rights. Especially heavenly religions are evident to give importance to human life. In all heavenly religions, whatever the reason is, killing a person unjustly or unfairly is banned, this issue has been given so much importance especially in Quran that killing a person unjustly is accepted as equal to killig of all humanity. Divine religions were sent to ensure happiness in

* Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi İlahiyat Meslek Yüksekokulu. E-posta: adem_dolek@hotmail.com

the World and Hereafter for human beings. It is doubtless that the right of life is in the first place of foundation of happiness. Therefore, in Torah, Bible and Quran as well the attack to the right of life are condemned and necessary precautions are made to prevent it. In Quran, killing the children both before birth and after birth is condemned and killing human is prohibited except for the judgement of court and in the condition of war. Either son Holy Adam killed another, the first murder in the earth, which is criticised in Quran.

Keywords: Religion, killing, life, human, rights.

Giriş

Kainatta akıl ve şura sahip olarak yaratılan en mükemmel varlık insandır. İlahî dinler de insanın hem dünyevî hem de uhrevî mutluluğunu kazanmak için gönderilmiştir. Bu mutluluğu kazanmanın en başta gelen yolu ise Allah tarafından insanın kendisine gönderilen ve mutluluk prensiplerini ihtiva eden bu İlahî dînin prensiplerine uygun olarak yaşaması ve yaşatmasıdır. İlahî olan bu dinlerin yani Hz. Âdem'den Hz. Muhammed (s.a.v.)'e kadar bütün peygamberlere gönderilen semâvî dinlerin hepsi genel anlamda İslâm'dır.

Semâvî dinlerin üzerinde ittifak ettiği en önemli konulardan biri, insanın en temel hakkının yaşama hakkı olduğudur. Zira yaşama hakkı elinden alınan bir insanın, başka haklara sahip olması imkânsızdır. Bu sebeple insanın var olması ne kadar önemli bir gerçek ise, yaşama hakkının olması da o kadar tabii bir hakkıdır.

Bu tebliğde semâvî dinlerin kaynakları olan Tevrat, İncil, Kurân-ı Kerim ve hadisler açısından insanın yaşama hakkının korunması ele alınacaktır. Önce, Tevrat ve İncil'e göre insanın yaşama hakkının korunmasına kısaca temas edildikten sonra Kur'ân ve hadîslere göre de insanın yaşama hakkının korunması açısından çocukların öldürülmesi, kişinin kendisini intihar ya da ötenazi yolu ile öldürmesi, kişinin başkasını kasten öldürmesi ile insanın yaşamanın sonlandırılması bakımından istisnâ durumlara temas edilecektir.

A- Tevrat'ta Yaşama Hakkının Korunması

Semâvî dinlerin kitaplarından biri Hz. Musa'ya verilen Tevrat'tır. Kur'ân-ı Kerim'de aslının tahrif edildiğine işaret edilen¹ ve şu anda mevcut

¹ Meselâ "Allah tarafından yerine konulduktan sonra onlar kelimeleri tahrif ediyorlar. ..." (Mâide, 5/41), "Yahudilerden bir kısmı Tevrat'taki kelimelerin yerlerini tahrif ediyorlar ..." buyurulmaktadır (Nisâ, 4/46), (Ayrıca bkz. Bakara, 2/75).

Tevrat'ta insanların öldürülmemesi açıkça yerini muhafaza etmektedir. Bu yasak özellikle "On emir" olarak meşhur olan yasaklar içerisinde yer almaktadır. Meselâ; Tevrat'ın Çıkış bölümünün 20. babında şöyle denilmektedir: "**Katletmeyeceksin**, zina etmeyeceksin çalmayacaksın, komşuna karşı yalan şahadet etmeyeceksin, komşunun evine tama etmeyeceksin, komşunun karısına yahut kölesine yahut cariyesine yahut öküzüne yahut eşeğine yahut komşunun hiçbir şeyine tama etmeyeceksin"².

Bir başka yerde "**Suçsuzu ve salih kişiyi öldürmeyeceksin**. Çünkü Ben kötü kişiyi suçsuz saymam."³, "**Canı can, göze göz. Karşı taraf zarar görürse, o zaman can yerine can, göz yerine göz, diş yerine diş, el yerine el, ayak yerine ayak, yanık yerine yanık, yara yerine yara vereceksin**."⁴ denilmiştir

Bütün bu emirler, doğrudan ya da dolaylı olarak insanın yaşama hakkının korunması, maddi ve manevi olarak öldürülmemesi ve insan haklarına saygı gösterilmesi ile ilgili emirler olmaktadır.

B- İncil'de Yaşama Hakkının Korunması

Tevrat'ta insan öldürmenin yasaklandığı ve insanın yaşama hakkına riayet edilmesi gerektiği açıkça belirtildiği gibi Tevrat'tan sonra İncil'de de insan öldürmenin yasaklandığı açıkça zikredilmektedir. Nitekim, ileri gelenlerden birinin Hz. İsa'ya "İyi öğretmenim! Sonsuz yaşama kavuşmak için ne yapmalıyım?" sorusuna Hz. İsa: "İyi olan tek biri var, o da Tanrı'dır. Onun buyruklarını biliyorsun: 'Zina etme, **adam öldürme**, hırsızlık yapma, yalan yere tanıklık etme, annene babana saygı göster.'" şeklinde cevap vermiştir⁵.

Matta'da şöyle denilmektedir: "**Katletmeyeceksin ve kim katlederse hükme müstahak olacaktır**."⁶

Görüldüğü üzere Tevrat'ta olduğu gibi İncil'de de adam öldürmenin yasaklandığı ve bunun Allah'ın bir emri ve âhirette de mutlu olmanın sebeplerinden olduğu açıkça belirtilmektedir.

Böylece hem Yahudilerin kitabı Tevrat'ta, hem de Hıristiyanların kitabı İncil'de haksız olarak insanı öldürmek açık ve net bir şekilde yasak-

² *Kitabı Mukaddes/Tevrat*, (Kitabı Mukaddes Şirketi, İst., 1981), Çıkış, 20/13-17; *Kitabı Mukaddes/Tevrat*, Tensiye, 5/16-21.

³ *Kitabı Mukaddes/Tevrat*, Çıkış 23/7; *Kitabı Mukaddes/ Tevrat*, Hoşea, 4/2.

⁴ *Kitabı Mukaddes/Tevrat*, Çıkış, 21/24-25.

⁵ *Kitabı Mukaddes/İncil*, Kitabı Mukaddes Şirketi ('Tevrat ile birlikte', İst., 1981), Luka, 18/20. Ayrıca bkz, *Kitabı Mukaddes/İncil*, Matta, 19/18; *Kitabı Mukaddes/İncil*, Markos, 10/19.

⁶ *Kitabı Mukaddes/İncil*, Matta, 5/21.

lanmıştır. Tevrat yer alan bir kişi kasten öldürüldüğü takdirde karşılığında kâtilin öldürülmesi (kisas) gerektiği hükmü Kurân'da da bildirilmiştir. Meselâ: **“Biz onda (Tevrat'ta) kendilerine yazdık ki; cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralamalar için de kisas vardır. Kim bu kisas hakkını bağışlarsa o da o kişinin günahlarına kefarettir.”** buyurulmuştur⁷. Böylece gerek haksız olarak cana kıymanın, gerekse her hangi bir yaralamanın, karşılıksız bırakılmaması, insanın yaşama hakkının korunmasına yönelik tedbirler olmaktadır.

C- Kur'ân-ı Kerim'de ve Hadislerde (yani İlahî son din olan İslâm'a göre) Yaşama Hakkının Korunması

Semâvî dinlerin sonuncusu (özel anlamda) İslâm'dır. İslâm'ın en temel kaynağı Kur'ân-ı Kerim'dir. İkinci temel kaynak ise, Kur'ân'ın pratiği olan Hz. Peygamberin uygulamasının ve sözlerinin ifadesi olan “sahih hadis”lerdir.

Kur'ân'a göre insanı yaratan, yaşatan ve öldüren yani ona yaşama hakkını veren ve alan Allah'tır. Kur'ân-ı Kerim'in **“hüve'l-lezî yuhyî ve yümît/yaşatan ve hayata son veren O'dur/Allah'tır”**⁸, **“Hayatı ve ölümü yaratan, her şeye gücü yeten Allah'tır”**⁹ gibi bir çok âyetinde insanı yaratanın ve yaşatanın Allah olduğu bildirilirken¹⁰, aynı şekilde insanın huzur ve güven içerisinde yaşamını devam ettirebilmesi için kâinattaki her şeyin özellikle de yeryüzündeki bütün varlıkların, maddî ve mânevî nimetlerin insanın hizmetine sunulduğu belirtilmektedir¹¹.

İnsanların huzur ve güven içinde yaşayabilmelerinin en temel gereği de yaşama hakkıdır. İnsanı öldürme ise, yaşama hakkının yok edilmesidir. Halbuki hayat, Yaratıcı tarafından insana temlik olarak değil emânet olarak verilmiş ve bu emânetin korunması istenmiştir. İster doğrudan öldürme suretiyle olsun, isterse yaşamını devam ettirebilecek imkanların ve nimetlerin elinden alınması suretiyle olsun, hiçbir insanın yaşama hakkına son verilemez. Ancak hayatı verenin izin verdiği hususlar bunun dışındadır.

1- Çocukların Öldürülmesinin Yasaklanması

Çocukların öldürülmesi olayını doğumdan önce ve doğumdan sonra olmak üzere iki başlık altında ele almak mümkündür.

⁷ Mâide, 5/45.

⁸ Müminün, 23/80.

⁹ Müllk, 67/1-2.

¹⁰ Bkz. Âl-i İmran, 3/156, 258; A'râf, 7/158; Dühân, 44/8; Hadid, 57/2.

¹¹ Lokman, 31/20.

a- Çocukların Doğumdan Önce (Kürtaj ya da Başka Sebeplerle) Öldürülmesi

Doğumdan önce ana karnındaki çocuğu ya da cenini öldürmek, birkaç şekilde olabilmektedir. Bunlardan biri ve en çok vuku bulanı kürtajla yapılan öldürme şeklidir. Biri de kasıtlı ya da kaza ile hamile olan kadının karnına vurmak suretiyle veya kadının bizzat kendisinin düşürücü her hangi bir hareket yaparak çocuğun ölü doğmasına sebep olmasıdır¹².

Kürtaj, anne karnındaki ceninin her hangi bir suretle alınmasıdır. Bunun câiz olup olmadığı konusunda İslâm âlimlerinin farklı görüşleri bulunmaktadır. Bazıları bunun câiz olmadığını söylerken, bazıları 120 günlük olduktan sonra, diğer bir ifadeyle ruhun üfürülmesinden sonra alınmasının caiz olmadığı, ancak bu zamandan önce olursa alınabileceği görüşündedirler. İmam Gazali (v.505/1111), bu konudaki geniş mütalaasına dayanarak fakihlerin, aşılannmış yumurtada hayat bulunduğunu bildiklerini kaydettikten sonra şöyle der: “Ruhun üflenmesinden önce çocukta hayat yoktur, diyen fakihlerin maksadı herhalde, dışarıdan ve bilhassa ananın hissettiği hayat belirtileri olacaktır. Yoksa aynı fukahâ ana yumurtasıyla birleşen spermin canlı olduğunu bilmektedirler. Buna dayanarak diyebiliriz ki, âlimlerin çocuk düşürme mevzuundaki farklı görüşleri, bu inceliğe dikkat etmemekten ileri gelmiştir, yahut da “Bu durumda düşürme, canlılık dışarıdan hissedilebilir olduktan sonra düşürme gibi değildir.” demek istemişlerdir. Şu halde hangi devrede olursa olsun, çocuk düşürmenin haram olduğunda bütün âlimler birleşmiş oluyorlar. Yine hangi zamanda olursa olsun, zaruretlerin, kendi ölçülerine göre yerleri vardır. Bu açıklamalar, din ile tıbbın bu mevzuda görüş birliği içinde olduklarını ortaya koymuş olmaktadır.”¹³.

Hamile bir kadının çocuğu düşürme kastıyla bizzat kendi kendine vurması ya da başkalarının kadının karnına vurmasıyla veya başka müdahalelerle anne karnındaki çocuk ölü olarak düşürse o ceninden dolayı diyet (gurre) gerekmektedir. Gurre de “Bir erkek köle ya da kadın köle azat etmektir”¹⁴. Bunun değeri beş yüz dirhemdir¹⁵. Bu miktar, bir kişinin diyetinin onda birinin yarısına tekabül etmektedir. İslâm hukukçuları, kasıtlı olarak ya da kasta benzer bir durumla ceninin düşmesine sebep olanın

¹² Geniş bilgi için bkz. Hakeri, Hakan, *Tip Hukuku*, (Seçkin Yay., Ankara, 2007), s.443 vd.

¹³ Bkz. Karaman, Hayrettin, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, (Nesil Yay., İst., 1988), II, 556; Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *Ihyâu Ulûmi'd-Dîn*, (Dâru'l-Marîfe, Beyrut, ts.), II, 51.

¹⁴ Bununla ilgili hadisler için bkz. Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahih*, (Çağrı yay., İst., 1992), Ferâiz, 11; Müslim b. el-Haccâc, *Sahih*, (Çağrı Yay., İst., 1992), Kasâme, 34-39.

¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Merginânî, Ali b. Ebî Bekir, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübeddî*, (el-Mektebtu'l-İslâmiyye, ts.), IV, 189.

diyet (gurre) ödemesi gerektiğinde ittifak halindedirler¹⁶. Bu durum da insanın şahsiyetinin ana karnına düşmekle başladığının ve her ne vesile ile olursa olsun onun korunması gerektiğinin delili olmaktadır.

b) Doğumdan Sonra Öldürülmesi

Kur'ân-ı Kerim'de çocukların öldürülmesi yasaklanmakla birlikte hem Kur'ân-ı Kerim'de, hem de hadislerde bulunan bey'at şartlarından birinin de çocukların öldürülmemesi şartının olduğu görülmektedir¹⁷. Çünkü câhiliye döneminde bazı Arap kabilelerinde kız çocuklarının diri diri öldürülmesi âdeti vardı.

Kur'ân-ı Kerim'de “**Ekonomik sıkıntı sebebiyle çocuklarınızı öldürmeyiniz. Size de onlara da Biz rızık veriyoruz**”¹⁸, “**Ekonomik sıkıntı sebebiyle çocuklarınızı öldürmeyiniz. Onlara da size de Biz rızık veriyoruz. Onları öldürmek gerçekten büyük günahdır.**”¹⁹ âyetleri, her doğan çocuğun yaşama hakkının olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ayetlerde geçen “evlâd” kelimesi çocuk mânâsına olan “veled” kelimesinin çoğulu olup, hem erkek çocukları, hem de kız çocukları için kullanılan bir lafızdır. Bu bakımdan ekonomik kaygı ile öldürülen çocukların, kız ya da erkek olması fark etmemektedir.

Görüldüğü üzere âyetlerde çocukların öldürülme sebebi olarak dikkat çekilen en önemli husus; “**Ekonomik kaygı**”dır. Bugün yer yüzünde gerek resmî, gerekse gayr-ı resmî yollarla ekonomik kaygılara dayalı olarak çocukların öldürülmesi ve kürtajların yapılması, öldürmeme emrinin gerekçesini çok net şekilde ortaya koymaktadır.

Konu ile alakalı olarak İbrahim Canan'ın şu görüşlerine yer vermek faydalı olacaktır: “Zamanımızda bir kısmı dâhilî, bir kısmı hâricî sebeplerden hasıl olan iktisadî sıkıntıları ve -tamamen muhayyel olan- müstakbel açlık tehlikelerini önlemek bahanesini dile getirmek suretiyle Malthus'cu iddiaların rengine büründürülen ve aslında dıştan gelen siyasi baskılardan kaynaklanan ve dünyanın her tarafında tatbikatı yaygınlaştırılmaya çalışılan ve nüfus planlaması, doğum kontrolü gibi değişik adlarla mûnis gösterilmeye ve meşru kılınmaya çalışılan ‘modern çocuk öldürme metotları’ Kur'ân-ı Kerim'de ifade edilen yasak sınırının dışına çıkmaz. Ayetlerde Firavunlarca ‘müminleri zayıf kılmak’ için işlendiği bildirilen bu cinayetlerin ‘fakirlik korkusu’ kılıfına büründürülmüş şekliyle müminler

¹⁶ Geniş bilgi için bkz; İbnu'l-Hümmam, el-Kemâl, *Fethu'l-Kadir*, (Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.), X, 299 vd.

¹⁷ Mümtahine, 60/12; Buhârî, İmân, 9.

¹⁸ En'âm, 6/151.

¹⁹ İsrâ, 17/31.

tarafından benimsenebileceğine işaret edilmekte ve bu tuzağa düşülmemesi için ‘Fakirlik korkusu ile çocuklarınızı öldürmeyin’ emri tekrar edilmektedir.²⁰

Hadîslerde de kişinin çocuğunu öldürmesinin en şerli (kötü) işlerden olduğu bildirilerek²¹, her ne sebeple olursa olsun çocukların öldürülmemesi istenmiştir.

ba- Erkek Çocukların Öldürülmesi

Kur’ân-ı Kerim’de erkek çocukların öldürülmesi sebeplerinden birinin de siyasî ve makâm kaygıları olduğu görülmektedir. Bunun en güzel örneği de tahtının elinden alınması endişesiyle Firavun’un, erkek çocukları öldürtmesidir²².

Nitekim Kur’ân’ı-Kerim’de **“Firavun hânedanının, etbama en şiddetli işkenceyi revâ gördükleri, erkek çocukları boğazladıkları ve kız çocukları hayatta bıraktıkları”** bildirilmiştir²³. Elmalılı’nın belirttiğine göre öldürülen erkek çocuk sayısı 990 bine ulaşmıştır²⁴. Cenâb-ı Hak, Hz. Musa’yı Firavun’un öldürmesinden kurtardığı gibi²⁵, Hz. Musa vasıtasıyla diğer çocukların öldürülmesini de kurtarmıştır.

bb- Kız Çocukların Öldürülmesi

Yine Kur’ân-ı Kerim’de çocukların öldürülme sebeplerinden birinin de, doğan çocuğun kız olması ve bundan utangaçlık hissedilmesi olduğu bildirilmektedir. Bununla alakalı olarak **“Onlardan birine bir kız olduğu müjdelendiğinde yüzü simsiyah kesilir ve içi de kinle dolar. Kendisine verilen bu kötü müjde sebebiyle halktan gizlenmeye çalışır, ‘onu yanında tutsun mu, yoksa onu toprağa mı gömsün?’ diye düşünür. Ne de kötü hükmediyorlar.”**²⁶, **“Kız çocuğun hangi suçtan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman”**²⁷ denilerek her ne sebeple olursa olsun, çocukların özellikle de doğan çocuğun kız olması sebebiyle öldürülmemesi emredilmektedir. **“Kız çocuğunun hangi suçtan dolayı öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman”** âyeti, aynı zamanda çocuğun kız olması

²⁰ Canan, İbrahim, *Kur’an’da Çocuk*, (Cihan Yay., İst., 1984), s.185-186.

²¹ Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu’cemü’l-Kebir*, (Dâru İhâyi’t-Türâsî’l-Arabî, 2002), X, 21.

²² Bir diğer örneği de Hz. İbrahim döneminde Nemrut’un, makamının elinden gideceği endişesiyle erkek çocukları öldürtmesidir. (Köksal, Asım, *Peygamberler Tarihi*, (TDV Yay., Ankara, 2004), I,143.

²³ Bakara, 2/49.

²⁴ Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, (Eser Neş., ts.), I, 348.

²⁵ Bakara, 2/49; A’râf, 7/175.

²⁶ Nahl, 16/56-59.

²⁷ Tekvir, 81/8-9.

sebebiyle öldürülmesinin ne büyük bir vebal olduğu ifade edilmiş olmaktadır.

Cahiliye döneminde öldürülen kız çocukların miktarına ışık tutması bakımından şu bilgi yeterli olacaktır: Şair Ferezdak'ın dedesi Sa'aa' b. Nâciye, bir gün Rasûlüllah'a gelerek; kendisinin cahiliyye döneminde bazı hayırlı işler yaptığını, bunlardan birisinin de 360 kız çocuğunu, her birisinin karşılığında ikişer deve vererek, diri diri toprağa gömülmekten kurtarması olduğunu bildirmiştir²⁸.

Şunu hemen ifade edelim ki, Kur'ân-ı Kerim'de sadece kız çocuklarının değil, erkek çocuklarının bile tarihin çok eski dönemlerinden beri öldürüldüğüne dikkatler çekilir ve bu vahim olay yasaklanır. Araplarda cahiliye âdeti olarak kız çocukları öldürülürken, Hz. Musa döneminde de Firavun tarafından erkek çocuklar öldürülüyordu²⁹.

Yine Kur'ân-ı Kerim'de **Allah'a şirk koşanlara şürekalarının** (putlara hizmet eden kahinlerin), **onları helâkete sevk etmek ve dinlerini karıştırmak için çocukları öldürme işini kendilerine hoş gösterdikleri** bildirilmektedir³⁰.

Böylece tarihin eski dönemlerinden beri, herhangi bir sebeple gerek erkek çocukların gerekse kız çocuklarının öldürüldüğü belirtilerek böyle zulümlerin tekrar işlenilmemesi ve her doğan çocuğun yaşama hakkının korunması istenilmiştir.

2- Adam Öldürmenin Yasaklanması

Kişinin kendisini ya da başkasını öldürmesi, kasten veya kasta benzer (şibh-i amd) veyahut hataen ya da hata sayılabilecek durumlardan birisi ile olabilir. Bunlara kısaca temas edelim:

a- Kişinin Kendisini Öldürmesi (İntihar ve Ötenazi)

İslâm, başkalarının yaşama hakkının korunmasını isterken, kişinin kendisinin de yaşama hakkının olduğunu ve kendisine verilen hayatı korumasını istemektedir. Yani bir kişi, "Bu hayat benimdir. Ben istersem kendimi yok ederim, yaşamıma son verebilirim" demek hakkına sahip değildir. Bunun için Kur'ân-ı Kerim'de "**Kendinizi öldürmeyiniz**"³¹,

²⁸ Taberâni, VIII, 77; Mevdûfi, Ebu'l-A'lâ, *Tefhimu'l-Kur'an* (terc: Heyet), (İnsan Yay., İst.), 1991, VII, 51.

²⁹ Kasas, 28/4; A'râf, 7/141.

³⁰ En'am, 6/137; Mevdûfi, bu âyetin tefsirinde çocukların öldürülmesi sebeplerinden üçüncüsü olarak tanrıların memnun etmek için tanrılara kurban etmelerini bildirir. (*Tefhimu'l-Kur'an*, I, 599)

³¹ Nisâ, 4/29.

“**Kendinizi tehlikeye atmayınız**”³² âyetleri, Müslümanların haksız olarak birbirlerini öldürmelerini yasaklarken, kişinin kendi kendini öldürmemesine de işaret etmektedir³³.

“**Kendinizi öldürmeyiniz**” âyeti, bir insanın kendisini bizzat kendi eliyle öldürmemesi gerektiğine işaret ederken, kendisinin öldürülmesine sebep olacak bir iş yapıp neticede kendisi de öldürülürse bu şekilde de kişinin kendisini öldürmüş olacağına işaret eder. Böylece âyet, “Bu şekilde öldürülmeyi hak edecek bir işi de yapmayınız” mânasını da ifade etmektedir. Yine başkasının mâlını haksız ve bâtil yere yemek suretiyle yani kendinizi öldürmeye sebep olacak ve kendinizi helâkete atacak bir durum olan başkasının mâlını yemek gibi bir amel işlemeyiniz. Bu da insanın kendi kendini öldürmesi anlamını ifade etmektedir³⁴.

Hadîslerde de kişinin kendisini her ne suretle olursa olsun öldürmesinin, diğer bir ifadeyle intihar etmesinin yasaklandığı görülmektedir. Nitekim bir hadîste Hz. Peygamber (s.a.v.) “**Kim kendisini dağdan aşağı atar ve kendisini öldürürse o cehennemde devamlı olarak kendisini aşağıya atıyor şeklinde ebediyen cehennemdedir. Kim, zehir içerik kendisini öldürürse o da sürekli zehir içer bir vaziyette ebediyen cehennemdedir. Kim de bir aletle kendisini öldürürse o da o aleti elinde sürekli karnına saphıyor şeklinde ebediyen cehennemde olacaktır**”³⁵ buyurmuştur. Görüldüğü üzere hadîste kişinin intihar etmesinin, diğer bir ifade ile kendisine fizikî şiddet uygulayarak kendisini helâk etmesinin, uhrevî neticesi bildirilerek böyle bir eylemden sakındırılmaktadır. Yine Hz. Peygamber (s.a.v.), “**Sizden önceki insanlar içinde yaralı bir adam vardı. Sabırsızlığa düştü ve bir bıçak aldı, eline sapladı. Kan kaybederek öldü. Allah Teâlâ da kulum bana gelme hususunda acele etti, ben de ona cenneti haram kıldım buyurdu**” buyurmuştur³⁶.

Bir başka hadîste de “**Kim kendisini her hangi bir şeyle öldürürse kendisine cehennemde azap edilir**”³⁷ buyurularak, her ne suretle olursa olsun, kişinin kendisini herhangi bir şeyle öldürerek intihar etmesinin âkibetinin cehennem azabı olduğu belirtilmiş ve kişinin kendi hayatını sonlandırma yetkisine sahip olmadığı gerektiği vurgulanmıştır.

³² Bakara, 2/195.

³³ Hâzîn, Alâuddin Muhammed b. İbrahim, *Lübâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, (Nşr. Muhammed Emin ve Ortakları, Beyrut, ts.), I, 347.

³⁴ Hâzîn, I, 347.

³⁵ Buhârî, Tıb, 56. Ayrıca bkz, Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Sünen*, (Çağrı Yay., İst., 1992), Tıb, 7.

³⁶ Buhârî, Enbiyâ, 50; Ayrıca bkz. Müslim, İman, 180.

³⁷ Buhârî, Edeb, 73.

Ebû Hureyre'nin naklettiği bir intihar olayı şudur: Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte Hayber savaşına katıldık. Rasûlullah (s.a.v.) kendisi ile birlikte (orduda) bulunup da Müslüman olduğunu söyleyen bir kişi için 'Bu cehennemliklerdendir' buyurdu. Nihayet savaş başladı, o kişi çok kahramanca savaştı ve çok yaralandı. Ashaptan biri gelerek 'Ey Allah'ın Rasûlü! Senin bu cehennemliklerdendir' dediğin kişi hakkında ne dersin? O çok şiddetli şekilde savaştı, çok yaralandı ve yere yığılıp kaldı' dedi. Rasûlullah (s.a.v.) de 'Ama o cehennemliktir' buyurdu. Bazı müslümanlar (böyle bir kişinin cehennemlik olduğunun bildirilmesi üzerine neredeyse kendi imanlarından) şüphe içerisine düşeceklerdi. Derken o kişi, yaralarının acısına dayanamayarak, elini ok çantasına uzatarak bir ok alıp onunla intihar etti. (Bunu gören) sahabiler Rasûlullah'a gelerek 'Ey Allah'ın Rasûlü! Söylediğini Allah doğru çıkardı. Zira filan intihar etti/ kendisini öldürdü' dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) de "Bilal, kalk ve ilan et ki, Cennete ancak mümin girecek ve Allah bu dini fâcir kişi ile de kuvvetlendirir." buyurdu."³⁸

Ebû Hâzim'in, Sehl'den naklettiğine göre müslümanların büyüklelerinden ve zenginlerinden olan bir adam, Peygamberimizle birlikte savaşa katılmıştı. Peygamber (s.a.v.) o adama baktı ve 'Cehennem ehlinen olan bir kişiyi görmek isteyen şuna baksın' dedi. Oradaki insanlardan biri o adamın peşine takıldı. O adam, müşriklere karşı çok şiddetli şekilde mücadele ediyordu, yaralandı ve acele ölmek istedi, kılıcının ucunu göğüslerinin ortasına koydu, (üzerine yaslandı) ve kılıç omuzlarının arasından çıktı (ve öldü). Onu takip eden kişi hızlıca Peygamber (s.a.v.)'e dönüp geldi ve 'Şahitlik ederim ki, Sen Allah'ın Rasûlüsün' dedi. Peygamber (s.a.v.) de 'Ne oldu?' dedi. Adam 'Sen cehennem ehlinen bir kişiyi görmek isteyen filan kişiye baksın demiştin ya, o kişi müslümanlardan ve en zenginlerinden biri idi ve ben (sizin bu sözünüzden) onun bu hal üzere ölmeyeceğini bilmiştim. Nihayet o yaralandı ve ölümüne acele ederek kendisini öldürdü.' dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) de o anda 'Kul, cehennem ehlinin ameli gibi amel eder, halbuki o cennet ehlinendir. Ve (bir kul da) cennet ehlinin ameli gibi amel eder, halbuki o da cehennem ehlinendir. Muhakkak ki, ameller sonuçlarına göredir.'" buyurdu³⁹. Büyük ihtimalle her iki rivâyette anlatılan olay aynı olup farklı lafızlarla anlatılmıştır. Olayın kahramanı da "Kuzman" ismiyle meşhur bir kişidir⁴⁰. Burada konunun bizi ilgilendiren yönü, kişinin kendisini bir âletle öldürerek intihar etmesidir. Bu kişinin cehennemlik olmasının bildirilmesi ise o kişinin gerçek anlam-

³⁸ Buhârî, Kader, 5; Müslim, İman, 178, 179.

³⁹ Buhârî, Kader, 5.

⁴⁰ Aynî, Bedruddîn, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (Dâru ihyâi't-Türâs, Beyrut, ts.), XXIII, 153.

da iman etmemiş yani münâfık olması sebebiyle olabileceği gibi kendisini kasten öldürmesi sebebiyle de olabilir. Hangi sebep olursa olsun bir insanın kendisini öldürme yetkisi kedisine verilmemiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), başka hadislerinde de “**Ey insanlar! Kendinizi helâkete atmayın**”⁴¹, “**Biriniz bir diğerinizi öldürmesin**”⁴² buyurarak kişinin, hem kedisini hem de başkasını öldürmemesini istemiştir.

İslâm’da, korunması istenen beş temel şeyden⁴³ biri olan “canın muhafazası”na yani yaşama hakkının korunmasına ayrı bir önem verilmiştir. Böylece İslâm’a göre her insan, kendi hayatını korumak zorundadır, bundan da sorumludur. Kur’ân’da belirtildiği üzere aç ya da susuz kalarak ölümlle karşı karşıya kalan muztar kişinin bu durumda haram yiyeceklerden ve haram içeceklerden ölmeyecek kadar istifade etmesine ruhsat verilmesi⁴⁴ de kişinin kendi hayatını koruması gerektiğinin ifadesi olmaktadır. Bununla birlikte “**Gönlü imanla dolu olduğu halde, inkâra zorlanan hariç, kim iman ettikten sonra Allah’ı inkâr eder, kalbini inkâra açık tutarsa, Allah’ın gazabı onların üzerindedir.**”⁴⁵ hükmüne göre de inkara zorlanan kişinin, canını kurtarmak için inkar ettiğini söylemesine ruhsat verilmiştir. Bu durumlar da hayatın korunmasına verilen önemin delili olmaktadır.

Yine “ötenazi”⁴⁶ olarak ifade edilen ve kişinin dayanılamayacak derecede ağırlı bir duruma geldiğinde kendi kendisini öldürtmesi ya da

⁴¹ Taberânî, XXV, 159.

⁴² Taberânî, XXV, 159.

⁴³ Zarûriyyat olarak ifade edilen bu beş temel esas, “Dinin korunması, canın korunması, neslin korunması, mâlin korunması, aklın korunması”dır. (Şatibî, İbrahim b. Musa, *el-Muvafakât fi Usûli’l-Ahkâm*, Daru’l-Fikr, Beyrut, ts., II, 4).

⁴⁴ Bkz., Bakara, 2/173; Mâide, 5/3; Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin, *İslam’da Şahsiyet Hakları*, (TDV Yay., Ankara), 1997, s. 78.

⁴⁵ Nahl, 106.

⁴⁶ Ötenazi, tıp biliminin verilerine göre iyileşmesi mümkün görünmeyen bir hastalığa tutulmuş ve dayanılmaz acılar içerisindeki bir hastanın hayatına, bizzat kendisinin veya yakınlarının talebi üzerine hekim tarafından son verilmesidir (Birbirinden az farklı tanımlar için bkz. Artuk, Mehmet Emin/Yeni Dünya, A. Caner, “Ötenazi”, *Turan Tufan Yüce’ye Armağan*, (DEÜ. Yay., İzmir, 2001), s. 298, 300; Hakeri, 2007, s. 301-302; Centel, Nur/Zafer, Hamide/Çakmut, Özlem, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, (Beta Yay., İst., 2008), s. 322-323). Ötenaziden söz edebilmek için her şeyden önce iyileşmesi mümkün olmayan bir hastalığa tutulmuş bir hasta olması gerekir. Ötenazi, hastanın bir an önce acılardan kurtulmasını temin amacıyla uygulanmalıdır. Ötenazi ile hayatına son verilmesi istenen hastanın hastalığı dayanılmaz derecede acı verici olmalıdır. Bu nedenle iyi ya da güzel ölüm anlamına gelen “ötenazi” kavramının kullanılmıştır. Ötenazinin gerçekleşmesi için ölüm talebinin bizzat hasta veya yakınları tarafından talep edilmesi ve hekim tarafından uygulanmalıdır. Bu nedenle doktor hastaya iyilik olsun diye ötenaziye kendiliğinden karar verip uygulamaz. Dolayısıyla hekim olmayan kimselerin iyi niyetle de olsa, mesela tarihte olduğu gibi zehir içirerek, hastayı öldürmeleri ötenazi değildir. Hasta olmayan ya da iyileşmesi mümkün bir hastanın kendisini öldürtmesi ötenazi değil, intihar olur. Böyle bir kişiye yardım eden kimseler de intihara yardım suçunu işlemiş olurlar (Geniş bilgi için bkz. Artuk ve Yeni Dünya, s. 303, 304).

sun'î beslenme ile hayatının devam ettirilmesine çalışılan bir hastanın ölmesine fırsat tanınması durumu vardır. Bu konuda genel prensiplere bakıldığında hiçbir kimsenin her ne sebeple olursa olsun kendisini öldürtmek ya da ölümüne sebep olacak durumların tatbik edilmesini isteme yetkisine sahip olmadığı görülmektedir. Çünkü yukarıda zikredilen intiharla ilgili olan âyetler ve hadislerden hareketle İslâm'da intiharla ötenazi arasında fark görülmediği söylenebilir. Zira ister sağlıklı olsun isterse ıstırap ve elem çeken biri olsun böyle bir insanın kendisini öldürmesi kabul edilmediği gibi, ölüm talebinde bulunması dahi hoş karşılanmamaktadır⁴⁷. Günümüzde içinde Türkiye'nin de bulunduğu bir çok devlet tarafından çeşitli tıbbî kongrelerde ve kararlarda ötenazinin tatbik edilmemesi gerektiği bildirilmiştir⁴⁸. Türkiye'de 01.08.1998 tarih ve 23420 sayılı resmî gazetede yayınlanan "Hasta Hakları Yönetmeliği"nin 13 üncü maddesinde "Ötenazi yasaktır. Tıbbi gereklerden bahisle veya her ne suretle olursa olsun, hayat hakkından vazgeçilemez. Kendisinin veya bir başkasının talebi olsa dahi, kimsenin hayatına son verilemez." hükmü yer almaktadır.

İslâm'da kişinin, her ne şekilde olursa olsun, kendisini öldürmesinin yani intihar etmesinin ebedî sonucu bildirilerek, kişinin böyle bir duruma tevessül etmemesi ve yaşamını koruması hedeflenmiştir.

b- Kişinin Başkasını Öldürmesi

İslâm Dini'nin birinci kaynağı olan Kur'ân'da insanın, kendisini ya da başkasını haksız yere öldürmesi yoruma ihtiyaç bırakmayacak kadar açık şekilde yasaklanmış (haram kılınmış)tır. Hatta bir kimseyi haksız yere öldürmenin bütün insanları öldürmek gibi, bir insanın hayata kavuşmasına sebep olmanın da bütün insanları hayata kavuşturmak gibi olduğu bildirilmiştir. Nitekim bir âyette "**Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın haram kıldığı canı öldürmeyin**"⁴⁹ denilirken Mâide sûresinin 32. âyetinde de "*Adem'in oğullarından birinin (Kabil'in), kardeşini (Hâbil'i, zulmen ve düşmanca haksız olarak) öldürmesinden dolayı, İsrailoğullarına şöyle yazmıştık: Kim bir kimseyi, başka bir kimseye karşılık veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmasına karşılık olmaksızın öldürürse o bütün insanları öldürmüş gibidir. ...*" buyurulmaktadır⁵⁰.

⁴⁷ Buhârî, Temenni, 6.

⁴⁸ Geniş bilgi için bkz. Artuk/Yenidünya, s. 307.

⁴⁹ En'âm, 6/151; İsrâ, 17/33; Furkân, 25/68.

⁵⁰ Mâide, 5/32. .Ayetin işaret ettiği diğer bir mânâ da; bir insanı yaratmakla bütün insanları yaratmak arasında Allah'ın kudreti açısından bir fark olmadığı gibi Allah'ın adâleti açısından da bir ile bütün insanlık arasında fark olmamasıdır. Bu bakımdan bir insanın, insanlar tarafından var edilmesi ne kadar zor ise onun yaşama hakkının elinden alınması diğer bir ifadeyle öldürülmesi de o kadar zor olmalıdır. Haklı

Şunu hemen ifade edelim ki, yukarıda da zikredildiği üzere, birinci olarak âyette diğer semavî dinlerde de adam öldürmenin yasaklandığı bildirilmektedir. Nitekim Tevrat ve İncil’de de adam öldürme yasağı açıkça ifade edilmiştir⁵¹. Bu bakımdan bütün semavî dinlerde insan öldürmenin yasaklanması, insanın yaşama hakkının olduğunu ve bu hakkı Yaratandan başkasının alamayacağı bildirilmektedir. Yaşama hakkının ise ancak yaratıcı tarafından tayin edilen vakitte (ecel ile) alınacağı yine Kur’ân’da sık vurgulanmaktadır⁵².

İkinci olarak, âyette bir insanın öldürülmesinin bütün insanları öldürmek gibi olduğunun belirtilmesi, “hurmeti’ d-dimâ”nın yani bir insanın yaşama hakkının haksız olarak elinden alınmasının ve haksız yere adam öldürme cürümünün büyüklüğünü bildirmek içindir. Bununla birlikte bu âyetin âlimler tarafından bir çok yorumları yapılmıştır⁵³. Ancak konumuzun sınırlarını taşımamak için onlara temas etmeyeceğiz.

Kur’ân-ı Kerim’de bir çok âyette haksız yere adam öldürmek yasaklanırken, bir çok âyette de haksız yere adam öldürmeyenler övülmekte ve böylece haksız yere cana kıyılmamasına teşvik edilmektedir. Nitekim, “(O müminler ki), Allah’ın haram kaldığı bir cana, hak ile olan hariç, kıymazlar ...” buyurulmaktadır⁵⁴.

Hadîslerde de haksız yere cana kıymak, kan dökmek açıkça yasaklanmıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), “**Birbirinizin canına kıymanız, haksız yere mallarınızı yemeniz ve gayri meşru şekilde ırzlarınız birbirinize haramdır.**”⁵⁵ buyurmuştur.

Yine Hz. Peygamber, adam öldürmenin en önemli sebeplerinden biri olan kan davalarını yasaklanmış ve cahiliye döneminde devam eden bütün kan davalarının sona erdiğini bildirerek “**Dikkat edin! Cahiliyeden kalma kan davalarının hepsi kaldırılmıştır.**” buyurmuş ve kaldırdığı ilk kan davasının da Amcası Hâris b. Abdilmuttalib’in kan davası olduğunu ilan etmiştir⁵⁶.

yere öldürülmesi ise ancak Yaratıcının emriyle olur ki, bu da hayatı verenin hayatı yine onun olması ve başkalarının yaşamalarına imkan verilmesi demektir.

⁵¹ Bkz. *Kitabı Mukaddes/İncil*, Luka, 18/18; *Kitabı Mukaddes/Tevrat*, Çıkış, 20/13.

⁵² Bkz. En’âm, 6/2; A’râf, 7/34; Ra’d, 13/38; Ahkâf, 46/3.

⁵³ Bkz. İbnu Kesîr, Ebulfidâ İsmail, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, (Dâru’l-Fikr, ts.), II, 47; Elmalılı, III, 1657-1660.

⁵⁴ Furkan, 25/68.

⁵⁵ Buhârî, İlim, 9, 37; İbnu Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, *Sünen*, (Çağrı Yay., İst. 1992), Menâsik, 76.

⁵⁶ İbnu Mâce, Menâsik, 76.

Ahirette ilk hesaplaşmanın, insanlar arasında haksız yere kan dökmek olduğunu⁵⁷, ve bir müminin haksız olarak öldürülmesinin Allah katında dünyanın yok olup gitmesinden daha büyük bir durum olduğunu⁵⁸ belirten Hz. Peygamber (s.a.v.) “Lâ İlâhe illallah, Muhammedün Rasûlullah” diyerek Allah’ın varlığına ve birliğine inanan kişinin de öldürülmesinin ve mâlına el konulmasının yasaklanmış (haram kılınmış) olduğunu da bildirmektedir⁵⁹. Bir rivâyette de “Lâ İlâhe illallah, Muhammedün Rasûlullah” diyerek Allah’ın varlığını ve birliğini kabul edenin, namaz kılının, namazında Kâbe’ye dönenin ve kestiğini de Allah adına kesen kimsenin haksız yere öldürülmesinin ve mâlının (haksız yere) yenilmesinin de haram kılındığı bildirilmektedir⁶⁰. Bir başka hadîste de “**Muhakkak ki Allah birbirinizin canına kıymanızı ve (haksız yere) mâllarını yemenizi yasaklamıştır.**” buyurulmuştur.⁶¹ Bir hadîste de “**Mümin haksız yere cana kıymadıkça dininde ferahlık içerisindedir**”⁶² buyurularak, haksız yere kan dökülmemesine teşvik edilmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), **öldürmek maksadıyla birbirlerine kılıç çeken iki müslümanın ikisinin de cehennemlik olduğunu** beyan buyurunca, öldürenin cehennemlik olduğu açık, öldürülenin neden cehennemlik olduğu sorusuna ise “**O da onu öldürmeye hırslıdır**” buyurmak suretiyle⁶³ Müslümanları birbirlerine öldürmek kastıyla saldırmaktan sakındırmıştır. Hatta Rasûlullah (s.a.v.) kasıtlı olarak kılıç çekmek bir tarafa, elinde ok ya da mızrağı olan bir kişinin, her hangi bir işi için bir topluluğun olduğu yere girdiğinde okunun ya da mızrağının ucundan tutarak kasıt olmaksızın başkalarına zarar vermemesini tavsiye etmiştir. Câbir b. Abdillâh’ın naklettiğine göre, bir keresinde elinde okları bulunan bir adam Mescid-i Nebvî’ye girmişti. Rasûlullah (s.a.v.) ona “**Oklarının uçlarını elinle tut.**”⁶⁴ buyurarak hatâen başkalarına her hangi bir zarar vermemesini istemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir başka tavsiyesinde de “**Her kim yanında ok varken bir işi için mescidlerimizden veya çarşılarımızdan geçecek olursa eliyle okların (uçların)dan tutsun ki, her hangi bir müslümanı yaralamasın.**” buyurmuştur⁶⁵.

⁵⁷ Buhârî, Diyât, 1; Nesâî, Tahrîm, 2.

⁵⁸ Bununla ilgili rivâyetler için bkz. Nesâî, Tahrîm, 2.

⁵⁹ Müslim, İman, 37.

⁶⁰ Buhârî, Salat, 28.

⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (Çağrı Yay., İst., 1992), V, 411.

⁶² Buhârî, Diyât, 1; Nesâî, Tahrîmu’d-Dem, 2.

⁶³ Buhârî, İmân, 21.

⁶⁴ Buhârî, Mesâcid, 33; Müslim, Birr, 120, 121.

⁶⁵ Buhârî, Mesâcid, 34; Müslim, Birr, 124.

Mescidler ve çarşılar, insanların toplu bulunduğu yerlerdir. Dolayısıyla silah, ok, mızrak, bıçak vb. yaralayıcı ve zarar verici âletlerle insanların toplu olarak bulunduğu mekânlara girip tedbirsiz olarak başkalarına zarar verecek şekilde dolaşmanın kötülüğü bu hadislerle en güzel şekilde öğretilmiş olmaktadır. Bu durum Hz. Peygamberin, sahabelerin şahsında bütün ümmetine ve bütün insanlığa öğrettiği eskimez bir medeniyet örneklerinden biri olmaktadır⁶⁶. Başka hadislerde de “**Bize (haksız yere) silahını doğrultan bizden değildir**”⁶⁷, “**Kılıcını bize çeken bizden değildir.**”⁶⁸ buyurularak her türlü öldürme teşebbüsünün önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

Savaşlarda kadınların ve çocukların öldürülmesini hoş karşılamayan⁶⁹ Rasûlüllah (s.a.v.), aynı zamanda savaşlarda kadınların ve çocukların öldürülmesini yasaklamıştır⁷⁰. Hz. Ebû Bekir de savaşa çıkan orduya “**Şeyh-i fâniyi, küçük çocukları ve kadınları öldürmeyin.**” emrini vermiştir⁷¹.

Bununla birlikte hadislerde de, haksız yere adam öldürmek en büyük günahlardan sayılmıştır⁷².

Kur’ân-ı Kerim’de, haksız yere insan öldürmenin ilk örneği olarak, Hz. Adem’in oğullarından birinin diğerini zulmen öldürmesi olayı anlatılır. Yani Kâbil’in, kardeşini (Hâbil’i) öldürmesi meselesidir. Olayın cereyanı konusunda Kur’ân-ı Kerim’de kısaca bilgi verilerek şöyle denir: “**Onlara Adem’in iki oğlunun gerçek haberini oku: Hani ikisi birer kurban sunmuşlardı, birinin kurbanı kabul edilmişti de diğerinkini kabul edilmemişti. Kurbanı kabul olunmayan, kardeşine ‘Seni kesinlikle öldüreceğim’ dedi. Kurbanı kabul olunan ise Allah ancak muttakîlerden kurbanı kabul eder. And olsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatsan, ben seni öldürmek için elimi sana asla uzatmayacağım. Çünkü ben, alemlerin Rabbi olan Allah’tan korkuyorum, gerçekten ben dilerim ki, benim günahum ile kendi günahını yüklenesin de cehennemliklerden olasın. İşte zâlimlerin cezası budur.’ dedi. Sonuçta Kurbanı kabul olun-**

⁶⁶ Sofuğlu, Mehmed, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, (Ötüken Neşr. İst.), II, 547 (Dipnot, 169).

⁶⁷ Buhârî, Fiten, 7; Diyât, 2; Müslim, İman, 161,163, 164.

⁶⁸ Müslim, İman, 163.

⁶⁹ Buhârî, Cihad, 147; Müslim, Cihad, 24

⁷⁰ Buhârî, Cihad, 148; Müslim, Cihad, 25;

⁷¹ Mâlik, b. Enes, *el-Muvattâ*, (Çağrı Yay., İst.), 1992, Cihad, 10; Beğavî, Hüseyin b. Mesud, *Şerhu’s-Sünne* (tah: Şuayb el-Amavut-Muhammed Zühayr eş-Şaviş), (el-mektebetu’l-İslâmî, Beyrut, 1983), XI, 48-49.

⁷² Nesâî, Tahrim, 3; Beğavî, I, 19; Geniş bilgi için bkz. Heytemî, Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hacer el-Mekkî, *ez-Zevâcir an İktirâfi’l-Kebâir*, (Şirketu ve Matbaatu Mustafa el-Bâbi el-Halebî, Mısır, 1951), II, 82-90.

*mayan kardeşin nefsi, kardeşini öldürmeyi kabullendirdi. Böylece de onu öldürdü, nihayet hüsrana uğrayanlardan oldu.*⁷³.

Bu âyetler üzerinde düşünüldüğünde bazı noktalara dikkatlerin çekildiği görülmektedir. Her şeyden önce öldürülen kardeşin muttaki olduğu, bu sebeple de Allah'a adağının kabul edilmesi, şiddete karşı gelmesi ve bu tavrımı da açıkça ifade etmesi, kıyamete kadar gelecek insanlara güzel örnek olmaktadır. Bu sebeple şiddete maruz kalan ve öldürülen Hâbil'in dünya görüşünü anlamak mümkündür⁷⁴. Çünkü o, Allah'a kulluğunun gereğini yerine getirmekte ve Allah'ın razı olmadığı şeyleri yapmamaktadır. Bu durum, takvâ olmaktadır. Bu nedenle o dünyevî bir menfaat için insanı öldüremezdi. Yani şiddet uygulayamazdı. Buna rağmen şiddete maruz kalmak vardı, ama o buna mukâbele etmek şöyle dursun, elini bile uzatmayacağını ifade ederek şiddete ortak olmayacağını belirtmiştir. Ne var ki kardeşi Kâbil tarafından haksız olarak Hâbil öldürülmüş ve insanlık tarihinde ilk kez haksız yer adam öldürme olayı vuku bulmuştur. Bu sebeple de Hz. Peygamber (s.a.v.), bir hadîsinde **“Zulmen öldürülen hiçbir kişi yoktur ki, onun günahından Adem'in oğlu Kabile bir hisse olmasın. Zira öldürmek adetini ilk o yaptı.”**⁷⁵ buyurarak, kötülüğe sebep olanın, işlenen o kötülükten hisse alacağını belirtmiştir. Böylece kötülüklerin işlenmesine karşı tedbir alınmış olmaktadır.

Yine Kur'ân-ı Kerim'de peygamberlerin haksız yere öldürüldüklerinden⁷⁶ ya da sadece Allah'a olan inancından dolayı haksız yere öldürülen başka insanlardan⁷⁷ da sık sık bahsedilmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) Vedâ Hutbesinde **“Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmayın, hak olması hariç Allah'ın haram kıldığı cana kıymayın, , zina etmeyin ve israf etmeyin”** talimatını vermiştir⁷⁸.

D) İslâm'da Yaşama Hakkının Sonlandırılması (Ölüm Cezasının Kabulü) ve Sebepleri

İslâm hukukuna göre bir şahsın, başka bir şahıs tarafından haksız yere öldürülmesi, öldürülen şahsın hayat hakkının sonlandırılmasıdır ve bu bir cinâyettir. Her hukuk sistemi, işlenen suçun ve cinâyetin durumuna göre cezâ öngördüğü gibi, İslâm hukuku da cürümlerin en büyüklerinden

⁷³ Mâide, 5/27-31.

⁷⁴ Geniş bilgi için Bkz. Güneş, Abdulkaki, “Kur'ân Işığında Şiddet Sorununa Bir Bakış”, (Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt, V; Sayı,3, Dinbilimleri. Com. Samsun, 2005), s. 7-28.

⁷⁵ Beğavî, I, 44.

⁷⁶ Bkz. Bakara, 2/91, 61; Âl-i İmrân, 3/, 112, 183;

⁷⁷ Âl-i İmrân, 3/21; Mâide, 5/70;

⁷⁸ Taberânî, VII, 39.

biri kabul edilen kasten adam öldürmenin cezâ-i müeyyidesi olarak suçun işleniş biçimi, mağdurun talebi gibi hususları göz önüne alarak bir takım cezâları öngörmüştür. Bunlardan bazıları kısas, diyet, tazir gibi aslı cezâlardır. Bazıları da mirastan ve vasiyetin yerine getirilmesinden mahrum bırakmak olan tebî cezâlardır⁷⁹.

İslâm hukukuna göre kasten başkasının yaşamına son veren yani öldüren kişinin kısas edilmesi öngörülmektedir. Nitekim Yaraticının izin verdiği bazı durumlarda (istisnâ olarak) yaşama hakkına son verilebileceği Kur'ân-ı Kerim'de⁸⁰ ve hadislerde⁸¹ belirtilmektedir.

Meselâ Kur'ân-ı Kerim'de başkasını kasten öldüren kişinin, kısas olarak cezalandırılacağı belirtilir: **“Ey İman edenler! Mazlum olarak öldürülenler hakkında üzerinize kısas farz kıldırı: Hüre hür, köleye köle, dişiye dişi. Bunun üzerinde her kim kardeşinden cüz'î bir affa mahzar olursa o vakit vazife, birinin o marufu takip etmesi, birinin de ona borcunu güzellikle ödemesidir. Bu Rabbinizden bir hafifletme ve bir rahmettir. Her kim bunun arkasından yine haddi aşarsa artık ona elim bir azap vardır. Ey akıl sahipleri! Hem kısasta sizin için hayat vardır.”**⁸²

Bu âyete göre, kasten başkasını öldüren kişiye öngörülen cezâ (hâkim kararıyla verilecek olan) kısastır. Bu durumda kâtilin yaşamına son verilmekle birlikte kısasta hayatın olduğu da bildirilmektedir. Kısasta hayatın olması, haksız yere kasten adam öldüren kişinin, kendisinin kısas olarak öldürüleceğinden korkarak adam öldürme işinden vazgeçmesiyle bir çok insanın yaşaması sağlanmış olur ki, bu da bir hayattır⁸³. Bu sebeple kısasın amacı, intikam değil, başka fertlerin ve toplumun yaşama hakkının korunmasıdır⁸⁴, kan davalarının ortadan kaldırılmasıdır. Onun için Kur'ân-ı Kerim'de kısasta hayat olduğu belirtilmiştir.

Şunu da hemen ifade edelim ki, kasten adam öldürüldüğünde mutlak surette kısasın yapılması öngörülmemektedir. Şayet maktülün vârisleri, kâtili affederlerse ya da diyetine râzı olurlarsa kısasın yapılması gerekmemektedir. Vârislerin kısası istemesi durumunda kısasın yapılması gerekmektedir. Bu da ancak devletin yani yargının kararı ile olacak bir mesele-

⁷⁹ Geniş bilgi için bkz. Gökmenoğlu, s. 80.

⁸⁰ Konu ile ilgili âyetler için bkz, En'âm, 6/151, Mâide, 5/33 ve tefsirleri.

⁸¹ bkz. Buhârî, Diyât, 6; Müslim, Kasâme, 26,27; Ebû Dâvud, Diyât, 3, Hudûd, 1; Nesâî, Tahrim, 14, 15.

⁸² Bakara, 2/179.

⁸³ Bkz. İbnu Kesîr, I, 211.

⁸⁴ İbnu'l-Hümâm, X, 203; Avcı Mustafa, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, (Gökkubbe Yay., İst.), 2004, s.82.

dir⁸⁵. Bu sorumluluk fertlerin hükmedeceği bir mesele değildir. Çünkü devlet, kâtilin cezasını vermediğinde olay kan davasına dönüşebilir ve her iki taraftan bir çok insanın öldürülmesine hatta devletlerin savaşmasına kadar varabilir, bire bedel binler belki de milyonlarca cana kıyılmış ve masum insanlar öldürülmüş olur. Bunun için kısasta hayatın olduğu açıkça bildirilmiştir.

Hayatın, meşru olarak sonlandırılmasının sebeplerinden biri de devlete karşı ayaklanma ya da yeryüzünde fesat çıkarmak olarak belirtilmektedir. Nitekim “*Kim bir kimseyi, başka bir kimseye karşılık veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmasına karşılık olmaksızın öldürürse o bütün insanları öldürmüş gibidir. ...*”⁸⁶ âyetindeki “*bozgunculuk çıkarmasına karşılık olmaksızın öldürürse*” ifadesinden de, yargı tarafından verilecek âdil karara bağlı olarak böyle bir isyanın yaşama hakkının sonlandırılmasının haklı bir gerekçesi olduğu anlaşılmaktadır. Yine “*Hak ile olması hariç Allah’ın öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın.*”⁸⁷ âyetindeki “Hak ile olması hariç” ifadesi, “âdil bir yargılamadan sonra kısasa kısas, meşru yönetime karşı isyanla fitne ve anarşi çıkarmanın cezası olarak, nefsi müdafaa için ve savaşa bilfiil iştirak eden savaşıyı öldürmek gibi birkaç istisnâ durumu ifade etmektedir”⁸⁸.

Günümüzdeki beşerî yasalarda insanın yaşama hakkının korunması gelince: Baştan beri semavî üç dinin kaynağı olan Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’ân’da insanın yaşama hakkının korunması ve bu husustaki alınan tedbirler üzerinde kısaca durmaya çalıştık. Tebliği sonlandırırken, günümüzde kabul edilen ya da kabul edilmesi öngörülen beşerî kanunlardaki durumuna kısaca göz attığımızda, ortak aklın kabul ettiği durum da, bazı zorunluluklar dışında her insanın yaşama hakkının koruma altına alındığı görülmektedir. Meselâ:

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 17. maddesinde yaşama hakkı ile ilgili şöyle denilmiştir: “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

⁸⁵ Avcı, s.83.

⁸⁶ Mâide, 5/32. Ayetin işaret ettiği diğer bir mânâ da; bir insanı yaratmakla bütün insanları yaratmak arasında Allah’ın kudreti açısından bir fark olmadığı gibi Allah’ın adâleti açısından da bir ile bütün insanlık arasında fark yoktur. Bu bakımdan bir insanın, insanlar tarafından var edilmesi ne kadar zor ise onun yaşama hakkının elinden alınması diğer bir ifadeyle öldürülmesi de o kadar zor olmalıdır. Haklı yere öldürülmesi ise ancak yaratıcının emriyle olur ki, bu da hayatı verenin, yine hayatı onun alması ve başkalarının yaşamalarına imkan verilmesi demektir.

⁸⁷ En’âm, 6/151.

⁸⁸ Hatip, Abdulaziz, *İslam Şiddete Ne Der?*, (Sebat, İst., 2005), s.67.

Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.

Meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.”.

10 Aralık 1948’de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplanarak “**İnsan Hakları Evrensel Beyanname**sini” yayınlamıştır. Buna göre Beyannamenin 3. maddesinde “Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.” denilmiştir.

4 Kasım 1950’de Roma’da imzalanan “**İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme**”de de yaşama son verecek suçun cezasının uygulanması dışında insanın yaşam hakkı, temel hak ve özgürlüklerden kabul edilmiş ve insanın yaşama hakkı garanti altına alınmıştır. Nitekim, sözleşmenin **2. Maddesine** göre:

1. “Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez.”

2. “Öldürme, aşağıdaki durumlardan birinde kuvvete başvurmamanın kesin zorunluluk haline gelmesi sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlali suretiyle yapılmış sayılmaz.” denilmiştir. Hatta Strasburg, 28.IV.1983 tarihli, 6 no’lu Protokol’ün 1. maddesi ve Vilnius, 3.V.2002 tarihli,13 numaralı protokol ile ölüm cezası da kaldırılmış ve “Ölüm cezası kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılmaz ve idam edilemez.” denilmiştir.

29 Ekim 2004 tarihli “**Avrupa Birliği Anayasa Antlaşması**”, Madde II-62’de yaşama hakkı ile ilgili olarak:

1. Herkes yaşama hakkına sahiptir.
2. Hiç kimse ölüm cezasına çarptırılmaz veya idam edilemez, denilmektedir.

20 Kasım 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen on ilkelik "Çocuk Hakları Bildirgesi"nin 2. ilkesinde şöyle denilmektedir : **"Çocuklar özel olarak korunmalı, yasa ve gerekli kurumların yardımı ile fiziksel, zihinsel, ahlaki, ruhsal ve toplumsal olarak sağlıklı normal koşullar altında özgür ve onurunun zedelenmeyecek şekilde yetişmesi sağlanmalıdır.** Bu amaçla çıkarılacak yasalarda çocuğun en yüksek çıkarları gözetilmelidir."

Sonuç

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin üçüncü maddesinde yer alan her insanın "*yaşama hakkı*"nın koruması, esas itibariyle Yaratıcı tarafından verildiği ve insanlık tarihi boyunca var olduğu ve bu hakkın bir şekilde savunula geldiği bir gerçektir. Bu hak, ferdin gerek kendisinin, gerekse başkasının yaşama hakkına son vermesinin yasaklandığı semâvî dinlerde de açıkça görülmektedir. Bu gerçeğe inanan insanların da bu hakkı elde etmek için tarihin ilk dönemlerinden beri savunageldiği göz ardı edilemez. Ancak kendisini kuvvetli görenlerin bu hakkı, kendisinden zayıf olanlara ne kadar layık gördüğünü maalesef bugün yer yüzündeki kan dökmeleler en bariz şekilde ortaya koymaktadır. Halbuki insanlar yaratılış bakımından eşit oldukları gibi, yaşama hakkında da eşittirler ve bu hususta hiç bir fert, diğer bir fertten asla üstün değildir.

Gerek İslâm'da, gerekse önceki semâvî dinlerde, haksız yere adam öldürmenin yasaklanması ve bu yasağın insanlık tarihi boyunca devam ed gelmesinin "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi"nde yer alan "Yaşama Hakkının Korunması"nda büyük etkisinin olduğu asla göz ardı edilemez.

İslâm cezâ hukukunda kişilerin hayat haklarının sonlandırılmasına yönelik haksız saldırılara karşı çok ağır cezâî müeyyideler öngörülmüştür. Hatta insanın başkasının hayatını sonlandırması bir tarafa, bir organını yok etmesi de kısas gibi en ağır bir karşılık ile cezalandırılmıştır. Bu da gerek ferdin gerekse toplumun huzur ve güven içerisinde yaşama hakkının korunmasına yönelik olarak alınmış tedbirlerdir. Yine söz konusu suçların, had, kısas ve ta'zir şeklindeki dünyevî cezalarının yanında büyük günah olarak kabul edilmesi de, mânevî olarak caydırıcılığı olan bir husustur. Bütün bu durumlar göz önüne alındığında İlâhî dinlerin insan hayatının korunmasına ne denli önem verdiği açıkça görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel (v.241/855), **Müsned** (I-VI), (İst., Çağrı Yay.), 1992.
- Artuk, Mehmet Emin/Yenidünya, A. Caner, “**Ötenazi**”, (Turan Tufan Yüce’ye Armağan, Dokuz Eylül Ün. Yay., İzmir), 2001.
- Avcı Mustafa, **Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar**, (Gökkubbe Yay., İst.), 2004.
- Aynî, Bedruddin (v.855/1451), **Umdetu’l-Kârî Şerhu Sahihî’l-Buhârî** (I-XXV), (Dâru İhyâi’t-Türâs, Beyrut), ts.
- Beğavî, Hüseyin b. Mesud (v.516/1122), **Şerhu’s-Sünne** (tah: Şuayb el-Arnaut, Muhammed Zühayr eş-Şaviş), (I-XV), (el-Mektebetu’l-İslâmî, Beyrut), 1983.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail (v.256/870), **Sahih** (I-VIII), (Çağrı Yay., İst.) 1992.
- Canan, İbrahim, **Kur’an’da Çocuk**, (Cihan Yay., İst.), 1984.
- Centel, Nur/ Zafer, Hamide/Çakmut, Özlem, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, (Beta Yay., İst.), 2008.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş’as (v.278/888), **Sünen** (I-V), (Çağrı Yay., İst.) 1992.
- Elmalılı, Hamdi Yazır (v.1942), **Hak Dini Kur’ân Dili**, (I-IX), (Eser Neşriyat), ts.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (v. 505/1111), **İhyâu Ulûmiddin** (I-IV), (Dâru’l-Marîfe, Beyrut), ts.
- Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin, **İslâm’da Şahsiyet Hakları**, (Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara), 1997.
- Güneş, Abdulkaki, “**Kur’ân Işığında Şiddet Sorununa Bir Bakış**”, Dinbilimleri.com (Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt, V; Sayı,3, s.7-28, Samsun), 2005.
- Hakeri, Hakan, **Tıp Hukuku**, (Seçkin Yay., Ankara), 2007.
- Hatîp, Adbulaziz, **İslam Şiddete Ne Der?**, (Sebat Yay., İst.), 2005.
- Hâzin, Alâuddin Muhammed b. İbrahim (v.463/1071), **Lübâbu’t-Te’vîfî Meâni’t-Tenzîl** (I-IV), (Nşr: Muhammed Emin eve Ortakları, Beyrut), ts.
- Heytemî, Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hacer el-Mekkî (v.974/1566), **ez-Zevâcir an İktirâfî’l-Kebâir** (I-II), (Şirketü ve Matbatü Mustafa el-Bâbî el- Halebî, Mısır), 1951.
- İbnu Kesîr, Ebulfidâ İsmail (v.774/1372), **Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm** (I-IV), (Dâru’l-Fikr), ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid (v.273/886), **Sünen** (I-II), (Çağrı Yay., İst.), 1992.
- İbnu’l-Hümmam, Kemal, **Şerhu Fethi’l-Kadir** (I-X), (Dâru’l-Fikr, Beyrut), ts.
- Karaman, Hayrettin, **İslâm’ın Işığında Günün Meseleleri**, (Nesil Yay., İst.), 1988.
- Kitabı Mukaddes/Tevrat**, (Kitabı Mukaddes Şirketi, İst.), 1981.
- Kitabı Mukaddes/İncil**, (Kitabı Mukaddes Şirketi, İst.), 1981.
- Köksal, Asım, **Peygamberler Tarihi** (I-II), (Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara), 2004.
- Kur’ân-ı Kerim**.
- Mâlik b. Ebnes (v.179/795), **el-Muvattâ** (I-II), (Çağrı Yay., İst.) 1992.

- Merğınâni, Ali b. Ebî Bekir (v.593/), **el-Hidâye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedâ** (I-IV), (el-Mektebetu'l-İslâmiyye), ts.
- Mevdudî, Ebu'l-A'lâ, **Tefhimu'l-Kur'ân** (terc: Heyet), (İnsan Yay., İst.), 1991.
- Müslim b. el-Haccâc (v.261/874), **Sahih** (I-III), (Çağrı Yay., İst.) 1992.
- Nesâi, Ebû Abdırrahman b. Şuayb (v.303/915), **Sünen** (I-VIII), (Çağrı Yay., İst.), 1992.
- Sofuoğlu, Mehmed, **Sahih-i Buhârî ve Tercemesi** (I-XVI), (Ötüken Neşr, İst.), 1989.
- Şâtıbî, İbrahim b. Musâ (v.790/1388), **el-Muvafakât fi Usûli'l-Ahkâm** (I-IV), (Dâru'l-Fikr, Beyrut), ts.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed (v.360/970), **el-Mu'cemü'l-Kebir** (I-XXV), (Dâru İhâyi't-Türâsi'l-Arabî), 2002.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ (v.279/892), **Sünen** (I-V), (Çağrı Yay., İst.), 1992.